

Traduccions

L'etnògraf i l'acció pública. Elements per a un ús crític de la recerca etnogràfica*

.....
*The ethnographer and the public action.
Elements for a critical use of ethrographic research*

Vincent Dubois¹ / Université de Strasbourg (SAGE) / <https://orcid.org/0000-0003-2892-5120>

Traducció:

Eloi Sendrós Ferrer / Universitat de Barcelona / <https://orcid.org/0000-0001-7102-0445>

Alejandro Gorr / Universidad de Buenos Aires / <https://orcid.org/0009-0002-7052-6107>

Resum

Aquest capítol analitza com la recerca etnogràfica pot contribuir de manera crítica a l'estudi de l'acció pública. Tot i que tradicionalment l'etnografia i l'anàlisi de polítiques públiques han evolucionat separadament, l'autor argumenta que la seva confluència ofereix una eina poderosa per desvetllar les pràctiques, processos i relacions de poder que estructurin l'acció de l'Estat. L'etnografia crítica no es limita a descriure els efectes de les polítiques sobre els col·lectius afectats, sinó que qüestiona les representacions oficials, destaca la dimensió simbòlica i classificadora de les polítiques i visibilitza les formes de dominació encobertes en els dispositius administratius. A través d'una combinació de distanciament analític i compromís reflexiu, l'autor proposa quatre eixos per definir l'etnografia crítica de l'acció pública: la crítica als enfocaments positivistes, la deconstrucció de discursos oficials, la connexió entre observacions de camp i estructures de poder, i l'anàlisi dels efectes socials i simbòlics dels processos de classificació administrativa. L'article defensa així una etnografia capaç d'intervenir en el debat públic, tot aportant coneixement situat i polititzat sobre les lògiques institucionals que modelen les vides dels sectors populars.

Paraules clau

Etnografia, acció pública, política pública, Estat.

Abstract

This chapter examines how ethnographic research can contribute critically to the study of public action. Although ethnography and public policy analysis have traditionally evolved along separate paths, the author argues that their convergence offers a powerful tool for uncovering the practices, processes, and power relations that structure state action. Critical ethnography does not merely describe the effects of policies on affected groups; rather, it challenges official representations, highlights the symbolic and classificatory dimensions of policies, and reveals the forms of domination embedded within administrative mechanisms. Through a combination of analytical distance and reflexive engagement, the author proposes four key axes to define a critical ethnography of public action: critique of positivist approaches, deconstruction of official discourses, the connection between field observations and structures of power, and the analysis of the social and symbolic effects of administrative classification processes. The chapter thus advocates for an ethnography capable of intervening in public debate by offering situated and politicised knowledge of the institutional logics that shape the lives of the popular classes.

Keywords

Ethnography, public action, public policy, State.

PRESENTACIÓ

Les polítiques públiques constitueixen una preocupació marginal en els treballs etnogràfics. Recíprocament, l'etnografia és una aproximació poc habitual en l'anàlisi de les polítiques públiques, si més no en les seves orientacions clàssiques i dominants a escala internacional, encara que els estudis en aquest àmbit hi recorren cada vegada més sovint. Tanmateix, etnografia i polítiques públiques comparteixen una llarga història comuna. Des del període colonial trobem etnògrafs que han proporcionat a les administracions informació i anàlisis útils per a les activitats de govern. D'altres han pres partit en els debats sobre l'orientació de les polítiques públiques, abordant sovint les situacions i problemàtiques des del punt de vista dels grups sobre els quals s'exerceix aquesta acció i, en ocasions, defensant a partir d'aquí alternatives als programes governamentals.

No obstant això, l'etnografia de l'acció pública tal com s'entén aquí no es redueix ni a la producció d'un saber expert, ni a la restitució del punt de vista dels grups exposats a la intervenció governamental. Consisteix més aviat a etnografiar l'acció pública tot estudiant-ne els dispositius, els agents, les organitzacions, així com les pràctiques i processos mitjançant els quals es duu a terme. El primer objectiu d'aquest capítol és, per tant, definir aquest enfocament tot situant-lo en relació amb les múltiples articulacions possibles entre etnografia i acció pública. El repàs d'aquestes diferents formes de relació ofereix, al mateix temps, l'oportunitat de plantejar qüestions relatives al paper social i polític de l'etnografia. En efecte, en el terreny de l'acció pública s'hi juguen tot un seguit de tensions: entre etnografia aplicada i etnografia acadèmica o "fonamental", entre ciència auxiliar del poder i saber compromès amb els grups que el pateixen, entre etnografia per a les polítiques públiques i etnografia de les polítiques públiques, entre la focalització en els públics i aquella centrada en les pròpies polítiques... Desentrellar aquestes opcions científiques, carregades d'implicacions polítiques, constitueix el segon objectiu d'aquest capítol. Aquesta posada en perspectiva servirà de base per a una reflexió sobre les condicions en què l'etnografia pot alimentar una anàlisi crítica de l'acció pública, la

* Aquest text és una traducció del capítol "L'ethnographe et l'action publique: éléments pour un usage critique de l'enquête ethnographique", 2024, p. 241-266; publicat a "Ethnographie(s) politique(s). Méthodes, objets et terrains", editat per M. Avanza, S. Mazouz i R. Pudal i publicat a ENS Editions. Alhora, el manuscrit en francès és una versió revisada del capítol "Critical Policy Ethnography", Handbook of Critical Policy Studies, editat per F. Fischer, D. Torgerson, A. Durnova i M. Orsini, Cheltenham-Northampton, Edward Elgar Publishing, 2015, p. 462-480. D'aquesta procedència ha conservat la posada en perspectiva sintètica amb finalitats pedagògiques, l'èmfasi en els enfocaments crítics de l'acció pública i la preeminència de referències a treballs publicats en anglès. Agraïxo a Didier Fassin, Sanford Schram i als directors del Handbook pels seus comentaris, a Gwenhaël Burgy per la traducció d'una versió anterior d'aquest text, i als directors d'aquest volum per la seva tasca editorial [Nota de traducció: la traducció que hem dut a terme és sobre la versió revisada en francès, publicada l'any 2024 en el monogràfic *Ethnographie(s) politique(s) Méthodes, objets et terrains*, sota la direcció de Martina Avanza, Sarah Mazouz i Romain Pudal, a ENS Éditions]

¹ Vincent Dubois és professor de ciència política i sociologia a la Universitat d'Estrasburg, a l'Institut d'Estudis Polítics, investigador en l'equip [SAGE](#) (Sociétés, Acteurs, Gouvernement en Europe), i membre sènior de l'*Institut Universitaire de France*. La seva recerca s'ha centrat en l'estudi crític de l'acció pública estatal, incorporant amb força l'enfocament etnogràfic la sociologia i la ciència política; havent-se endinsat en profunditat en el tractament burocràtic de les persones pobres. Destaca, en aquest sentit, el seu llibre "*La vie au guichet. Relation administrative et traitement de la misère*", que l'any 2018 fou traduït al castellà per Alejandro Gorr, sota el títol "El burócrata y el pobre. Relación administrativa y tratamiento de la miseria", i publicat a l'editorial Institució Alfons el Magnànim-Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació. Destaquem per acabar el seu darrer llibre, "*Les structures sociales de l'action publique: Analyser les politiques publiques avec la sociologie des champs*", publicat l'any 2023 per Editions du Croquant; una obra col·lectiva en la que s'hi comparteixen un conjunt de recerques empíriques que se serveixen de la sociologia dels camps de Pierre Bourdieu com a base per analitzar l'acció pública.

qual cosa constitueix el tercer i principal objectiu d'aquest capítol.

En primer lloc, reprendré les diverses modalitats de l'encontre entre etnografia i acció pública. Serà l'ocasió per mostrar que la qüestió del paper polític de l'etnògraf és indissociable de les seves orientacions analítiques. En segon lloc, examinaré els diversos objectes de recerca sobre els quals es concentren els etnògrafs de l'acció pública, des dels grups socials destinataris dels programes públics fins als múltiples espais en què es conceben i s'apliquen les polítiques. Finalment, abordaré les condicions de possibilitat d'una etnografia crítica de l'acció pública i sintetitzaré les aportacions d'aquest enfocament.

QUAN L'ETNOGRAFIA I L'ACCIÓ PÚBLICA ES TROBEN

Els intercanvis entre l'etnografia i l'acció pública tenen una llarga història. Revisitar aquesta història constitueix un primer pas dins d'una aproximació reflexiva —necessària per a qualsevol coneixement crític (Bourdieu, 2001b)— pel que fa a la posició dels etnògrafs de l'acció pública, la seva relació amb l'objecte d'estudi i les possibles implicacions polítiques de la seva tasca.

En el cas de l'acció pública —on es tracta de relacions de poder, de problemes públics i d'ideologies polítiques— reivindicar “l'apoliticisme” (en el sentit d'absència d'implicacions polítiques) en nom del “consell útil” (*policy relevance*) equival a fer una “declaració política” (Katz, 2004, p. 280) que constitueix “una manera indirecta d'exigir que la prioritat política s'atorgui, de fet, a qui té almenys un peu dins les institucions de poder” (ibid., p. 281)². El fet que l'etnografia de l'acció pública no pugui escapar completament de les seves implicacions polítiques no vol dir, però, que estigui condemnada a estar al servei del govern. Existeixen, de fet, moltes altres perspectives: des de l'activisme a favor dels oprimits, passant per l'antropologia col·laborativa aplicada, fins a la participació en la (re)construcció del debat públic. Reprenent les paraules de Howard S. Becker (1967), la qüestió no és tant si els etnògrafs haurien de prendre partit, sinó més aviat de quin costat se situen. Repassaré aquestes aproximacions, començant per una revisió retrospectiva de la relació entre acció pública i etnografia, abans d'abordar les polaritats actuals que estructurin aquesta relació.

De l'antropologia colonial a l'etnografia de l'acció pública

En la seva història conceptual i ideològica de l'antropologia aplicada, John Bennett (1996) ofereix una visió suggerent de les diferents maneres, a vegades contradictòries, en què els antropòlegs britànics i nord-americans han concebut la qüestió de l'acció pública. Tot i estar basada en la història de l'antropologia com a disciplina, aquesta síntesi permet una introducció més general a la complexa relació entre acció pública i etnografia, tant en el pla teòric com en el pràctic.

La incorporació de l'antropologia aplicada a l'elaboració de polítiques públiques va constituir un primer moment històric. En el cas britànic, això va donar lloc a una “antropologia colonial” que complia “una funció d'assessoria humanitària per a l'administració colonial” (Bennett, 1996, p. S24). Els antropòlegs oferien aleshores un “coneixement útil” que permetia als administradors governar millor les poblacions colonitzades, contribuint així al govern colonial, malgrat tensions

² Nota de traducció: totes les citacions d'aquesta contribució han estat, en primer lloc, traduïdes per Vincent Dubois al francès i, en segon lloc, a partir del seu text, les hem adaptat també al català.

i malentesos (Belshaw, 1976).

En contrast amb l'orientació britànica, que Bennett qualifica de paternalista, l'antropologia aplicada als Estats Units li sembla “una barreja de liberalisme humanitari del New Deal i de la ideologia modernitzadora de l'organització industrial” (1996, p. S23). Bennett identifica tres orígens principals. En primer lloc, els antropòlegs van participar en programes públics dirigits a les reserves dels pobles amerindis. En segon lloc, durant les dècades de 1940 i 1950, van col·laborar amb sociòlegs i psicòlegs³ en programes de recerca orientats a la gestió de l'organització industrial, així com a l'administració i execució de programes públics. En tercer lloc, l'antropologia va ser mobilitzada directament en el programa agrícola del New Deal, centrat en la “rehabilitació rural”, dut a terme des del Departament d'Agricultura de l'administració Roosevelt. Les anàlisis realitzades en aquest marc sobre l'impacte dels canvis socioeconòmics en les comunitats rurals i sobre les seves condicions de desenvolupament van servir com a referència per a la posterior participació dels antropòlegs en programes d'acció pública.

En ambdós casos, el britànic i l'estatunidenc, “l'antropòleg no hi era per fer preguntes, sinó per respondre-les” (Bennett, 1996, p. S28). Se'l considerava essencialment com un auxiliar tècnic, “deixant als homes d'Estat (i als periodistes) la decisió final sobre com aplicar els seus consells” (Malinowski, 1929, p. 23, citat a *ibid.*, p. S29).

La síntesi històrica de Bennett dibuixa així, més enllà de les diferències nacionals⁴, contextuals i temàtiques, un model d'antropologia si no plenament al servei de l'administració, sí estretament vinculat a ella, amb tres trets característics. En primer lloc, els investigadors depenen dels responsables polítics i administratius no només en termes financers o per accedir al terreny, sinó també pel que fa a la definició del marc intel·lectual on condueixen la seva recerca. En segon lloc, la intervenció de l'antropologia aplicada es legitima per la seva pretensió de neutralitat. En tercer lloc, dins d'aquest model, els antropòlegs solen situar-se del costat dels responsables polítics i de l'administració.

Tanmateix, una anàlisi més afinada revela que les relacions entre el saber antropològic i l'administració (en particular la colonial) estan lluny de ser unívokes. En relació amb l'antropologia i la colonització franceses a l'Àfrica entre 1920 i la dècada de 1950, Benoît de L'Estoile rebutja la tesi d'una simple subordinació dels investigadors a les exigències dels administradors, tot posant en relleu les convergències i “una afinitat, almenys parcial, entre la racionalitat administrativa i la racionalitat científica”. L'ús instrumental i legitimador de la ciència antropològica per part de l'Estat colonial no resulta necessàriament incompatible amb la reivindicació d'una autonomia científica (de L'Estoile, 2000). Aquestes relacions també varien en el temps, com mostra Stéphanie Guyon en el cas de la Guaiana Francesa, des del període colonial tardà fins a l'etapa postcolonial. Durant aquests períodes, se succeeixen “tres figures de l'etnòleg implicat en l'acció pública: primer, veritables funcionaris encarregats de protegir els ‘primitus’; després, suports militants a la causa indígena; i per últim, experts sol·licitats tant per l'Estat com pels actors del moviment amerindi” (2013, p. 65).

Amb tot, les característiques del model d'antropologia aplicada que es desprèn del treball

³ En particular al Departament de Relacions Socials de Harvard o a l'Associació Americana d'Antropologia Aplicada i la seva revista *Human Organization*.

⁴ Caldria poder afegir a la síntesi comparativa de Bennett almenys els llegats alemany i francès de l'antropologia colonial (sobre França, vegis entre d'altres Sibeud 2002).

de Bennett —encara que siguin tipus ideals— delimiten, en negatiu, el que podria definir-se com una etnografia crítica de l'acció pública. Aquesta es fonamenta, de fet, en tres qualitats simètricament oposades: l'autonomia intel·lectual com a condició necessària per a una ciència social crítica; la interrogació de l'investigador sobre els fonaments i usos polítics del seu treball en lloc d'una pretensió desproblematitzada de “neutralitat”; i la lluita contra les idees dominants, el desemmascarament de les relacions de poder i la proposta de punts de vista alternatius al de l'administració.

El qüestionament de la tradició aplicada, particularment en la seva herència colonial, durant les dècades de 1960 i 1970, pot considerar-se com una etapa clau en aquesta direcció⁵. Per citar només un exemple en el context estatunidenc, Sol Tax (1975) va criticar la l'adscripció dels etnòlegs als governs, i va defensar una recerca independent i autofinançada dins de projectes de desenvolupament col·lectiu orientats a ajudar les persones a resoldre els seus propis problemes. A partir d'aquí, els etnòlegs de “l'*action anthropology*” se situen al costat de les persones que afronten situacions marcades per la subordinació i la dominació social, econòmica o política; substituint el paternalisme de l'antropologia aplicada tradicional per un populisme amb vocació emancipadora.

Tot i aquestes fortes oposicions, l'antropologia aplicada i “l'*action anthropology*” comparteixen una mateixa concepció de la recerca etnogràfica centrada en problemes a resoldre, situacions a millorar, o poblacions a organitzar. En ambdós casos, es tracta d'una recerca amb finalitats utilitàries. Es realitza per a l'acció pública i per a les reformes, fins i tot quan “l'*action anthropology*” proposa alternatives als programes governamentals en nom de les poblacions afectades. Es distingeix així de l'etnografia de l'acció pública, que se centra en els processos i pràctiques que la constitueixen, amb l'objectiu principal d'entendre'ls millor.

Polaritats estructurants

El ventall de formes en què els etnòlegs s'interessen avui per l'acció pública continua sent particularment ampli. Tanmateix, com mostren Anne Francis Okongwu i Joan P. Mencher en la seva revisió de literatura (2000), els etnòlegs que treballen en l'àmbit de l'acció pública continuen centrant-se principalment en les poblacions i els seus problemes, més que no pas en l'estudi de les polítiques públiques com a tals. Això també ho confirma Janine R. Wedel i els seus coautors quan distingeixen la implicació dels antropòlegs en les polítiques públiques respecte “l'antropologia de les polítiques públiques [...] dedicada a la recerca dels processos de l'acció pública i a l'anàlisi crítica d'aquests processos” (2005, p. 31; sobre aquesta distinció, vegeu també Balbi i Boivin 2008; Franzé Mudanó 2013).

Així, la diferència entre una etnografia *per a* l'acció pública i una etnografia de l'acció pública coincideix en part amb l'oposició entre la recerca “aplicada” i la recerca “crítica”. Tot i que la idea que l'etnografia ha de ser útil en aquest camp és àmpliament compartida, la qüestió de per a qui i com ha de resultar útil continua essent objecte de controvèrsia.

Els promotors de noves formes d'antropologia aplicada a partir dels anys 1970 ofereixen un primer tipus de resposta a aquestes preguntes: cal un coneixement fonamentat per a l'elaboració de polítiques públiques. Més enllà de consideracions polítiques o ètiques, són les

⁵ Fins i tot de vegades al preu de simplificacions amb voluntat denunciadora, sobre les quals tornen de L'Estoile, Neiburg i Sigaud (2000).

raons professionals aquelles que sostenen aquesta orientació, que respon a una estratègia de defensa de l'antropologia com a disciplina. Això es fa evident quan els antropòlegs començaren a convidar els seus col·legues a orientar-se cap a la recerca aplicada en polítiques públiques, situant l'acció pública al centre de la renovació de la disciplina, redefinida com a *policy science* (Kimball 1978). Des d'aquesta perspectiva, “la noció de política pública és tan essencial per al desenvolupament de l'antropologia aplicada com ho fou el concepte de cultura per al conjunt de la professió antropològica” (Chambers 1985, pp. 37–38, citat a Shore i Wright 1997, p. 7). Al seu torn, l'objectiu de l'antropologia entesa com a *policy science* és “proporcionar informació als responsables polítics per a una racionalització de la formulació, implementació i avaluació” de polítiques públiques (ibid.; vegeu també: van Willigen i DeWalt 1985; Fetterman 1993; van Willigen 2002, p. 161). Cyril S. Belshaw (1976) va qualificar aquest enfocament com una forma “d'enginyeria social”, en la mesura que reproduceix, sense qüestionar-los, els marcs conceptuals a partir dels quals s'elaboren les polítiques. Des d'aquesta òptica, els antropòlegs contribuirien a la política pública identificant “les variables sobre les quals les polítiques poden incidir, detectant el punt a partir del qual el cost dels canvis introduïts supera els beneficis esperats” (Sanday 1976, p. xvii, citat a Wedel et al. 2005, p. 48). Aquesta concepció professional de l'activitat científica s'ajusta a les expectatives dels organismes governamentals que recorren a l'etnografia per a suplir la manca d'informació sobre les poblacions destinatàries dels seus programes (vegeu, per exemple, GAO 2003).

Tanmateix, l'enginyeria social no constitueix l'única resposta possible. En la seva reflexió crítica sobre l'antropologia aplicada, Davis H. Shelton i Robert O. Matthews (2000) es pregunten: a favor de qui s'aplica l'antropologia? En lloc d'oferir als detentors del poder dades en què fonamentar les seves decisions, proposen centrar l'antropologia aplicada en l'anàlisi de les estructures de poder, en interès de qui en manca, i comunicar els resultats del seu treball a la ciutadania. Des d'aquesta perspectiva, la utilitat social de l'etnografia és més “democràtica” (millorar el coneixement del públic i enriquir el debat) que no pas “tecnocràtica” (proporcionar dades per ajudar els responsables polítics en la seva tasca). Carol B. Stack sosté així que és “aportant dades etnogràfiques a la reflexió col·lectiva” com els etnòlegs poden “esperar canviar la naturalesa del debat sobre l'acció pública” (1997, p. 191). La qüestió de la utilitat social remet llavors, més aviat, al caràcter “públic” que poden reivindicar les ciències socials (Borofsky 1999; Burawoy 2005).

QUÈ OBSERVEN ELS ETNÒGRAFS DE L'ACCIÓ PÚBLICA?

L'elecció dels objectes a observar etnogràficament depèn de la relació que els etnògrafs mantenen amb els poders públics i les seves polítiques, dels objectius analítics de la seva recerca i dels supòsits polítics que subjauen a aquestes orientacions. La pregunta de Becker sobre el punt de vista adoptat (“de quin costat estàs?”) s'articula així amb la qüestió de què es decideix observar (“cap a quin costat mires?”); tot i que la resposta a una d'aquestes dues preguntes no determini estrictament a l'altra. Això ho veurem en distingir els enfocaments centrats en els públics [de les polítiques] (*people-centered*) d'aquells centrats en la política pública (*policy-centered*).

L'etnografia centrada en els públics

El mètode etnogràfic més comú és la monografia en profunditat, que descriu les condicions de vida, l'organització social, les pràctiques distintives, els valors i les creences d'un grup social. Els etnògrafs solen centrar-se en les classes dominades, des de pobles colonitzats fins a persones empobrides en contextos urbans. Quan aquests grups són considerats com els "públics" de les polítiques públiques, s'analitza com viuen les polítiques a les què estan sotmesos, i s'evidencien els efectes d'aquestes sobre les seves condicions de vida, pràctiques o representacions. Aquest enfocament pot contribuir —encara que sigui de manera indirecta— a l'etnografia de l'acció pública.

De manera una mica provocadora, Herbert J. Gans afirma que "l'etnografia sempre ha estudiat l'exclòs i la víctima, en part perquè això correspon a la manera de pensar dels sociòlegs i en part perquè és el que financen el govern i les fundacions" (Becker et al., 2004, p. 265). Més enllà de la qüestió (crucial) del finançament, l'estudi dels dominats és el que atorga a l'etnografia el seu valor social i pot fer-la útil (ibid., pp. 265 i 271). Aquesta concepció de la utilitat social de l'etnografia no la redueix necessàriament a una "enginyeria social". L'etnografia centrada en els públics resulta així útil per analitzar els efectes socials concrets de les polítiques i, amb això, aportar "una correcció important als enfocaments universals i descontextualitzats de l'anàlisi de polítiques públiques", que produeixen "massa sovint un discurs elevat i incapaç de donar compte de com afecten concretament els programes públics als seus destinataris" (Schram, Shdaimah i Stahl, 2013, p. 255). Les recerques de camp sobre els destinataris de les polítiques socials han revelat, en particular, les conseqüències sovint tràgiques de les reformes del benestar als Estats Units, evidenciant el deteriorament en les condicions de vida, com en el cas de les mares solteres (Edin i Lein, 1997; Hays, 2002). Encara que aquestes investigacions no s'inscriguin explícitament dins l'etnografia de l'acció pública, els antropòlegs nord-americans especialitzats en pobresa aporten aquesta "correcció" quan aborden les reformes del benestar des de l'experiència concreta dels grups i individus afectats (Morgen i Maskovsky, 2003). Es tracta d'una contribució important al debat sobre l'avaluació dels impactes socials de les polítiques públiques (Lichter i Jayakody, 2002), ja que pot contribuir potencialment a "crear polítiques socials que respectin la diversitat de les experiències humanes" (Stack, 1997, p. 191).

L'etnografia centrada en els públics pot així oferir una perspectiva crítica sobre les polítiques públiques, en avaluar-ne les conseqüències "sobre el terreny". Això és encara més clar quan aquesta descripció de les situacions viscudes pels administrats es concep com una manera de fonamentar "la confrontació entre les realitats socials documentades per l'etnògraf i aquelles que han estat assumides com a certes pels detentors del poder" (Katz, 2004, p. 287). El poder crític de l'etnografia resideix llavors en la força de les seves descripcions empíriques, que poden ser utilitzades contra les representacions, creences i ideologies dominants que sostenen les polítiques públiques. És el que fan João Biehl i Adriana Petryna quan aborden els problemes de salut des de la perspectiva de qui els pateix: "aquestes històries individuals —històries tan sovint ocultes, enfosquides per consideracions més abstractes i burocràtiques de política pública— constitueixen el teixit mateix d'una teorització social alternativa" (2013, p. 2).

Des d'un punt de vista diferent i complementari, l'etnografia centrada en els públics pot contribuir de manera útil a l'anàlisi dels efectes polítics de la implementació de les polítiques públiques. Aquesta qüestió ha estat tematitzada en la literatura internacional a partir de la noció de *policy feedback*, que busca mostrar com els canvis en les polítiques, especialment les socials, incideixen en la confiança vers el govern, la participació electoral, l'orientació del vot o,

més àmpliament, en els “valors”. En lloc d’una anàlisi que sol establir relacions causals sobre la base de correlacions estadístiques, Alexis Spire proposa estudiar el que anomena “les relacions ordinàries amb l’Estat”, recurrent, entre altres mètodes, a recerques etnogràfiques. Una de les seves principals aportacions és mostrar com les polítiques poden, en la pràctica, afectar les formes en què els individus veuen i pensen l’Estat (2016, pp. 151–156).

Quan els etnògrafs parlen de grups i individus en tant que públics de les polítiques públiques, ho fan per a ells, en nom seu o al seu costat. Jim Thomas (1993) distingeix entre “etnògrafs convencionals”, que segons ell parlen pels seus subjectes (en el seu lloc), i “etnògrafs crítics”, que parlen en nom dels seus subjectes, de manera que els proporcionen recursos. Aquesta distinció és important, però en vela una altra, més fonamental: la que separa una postura d’autonomia — en la qual la legitimitat de l’etnògraf es basa en la seva capacitat per donar compte de la vida dels grups socials en els seus propis termes— d’una postura d’activisme populista —la legitimitat de la qual es basa en la participació de l’etnògraf com a portaveu polític. Un etnògraf que adopta la primera postura pot, com hem vist, construir a partir d’aquí punts de vista i teories alternatives. O bé, tal com suggereix Gans, “comunicar en nom de les víctimes en oposició als responsables” (Becker et al., 2004, p. 265). Per contra, els etnògrafs que adopten la segona postura no són necessàriament “crítics”, en la mesura que el seu treball de defensa pot limitar-se a reproduir punts de vista compartits, en lloc de qüestionar-los.

Una tercera postura mereix una atenció especial. En lloc d’oposar els etnògrafs distanciats de les persones que estudien, i aquells que s’erigeixen com els seus portaveus, alguns autors promouen una concepció col·laborativa del treball etnogràfic, basada en l’intercanvi entre els investigadors i les persones estudiades, amb objectius inseparablement científics i polítics. Segons Stephen E. Schensul, un vincle estret entre els investigadors i les activitats dels grups que estudien “reduiria la falsa oposició entre la recerca aplicada i la recerca fonamental” (1980, p. 312), en benefici tant de la recerca com de l’impacte concret dels seus resultats. Sanford F. Schram i els seus coautors (2013) han promogut recentment un model de recerca “participativa”, en què els investigadors col·laboren amb les persones estudiades “per contribuir a emmarcar, establir i interpretar els fets que la recerca produeix”. A més de ser “crítica”, en el sentit d’un compromís polític per incloure “les veus de qui tradicionalment han estat exclosos de les decisions polítiques”, aquesta recerca participativa pot, segons els seus promotors, oferir millors resultats científics, “ja que els investigadors presenten el seu treball per ser examinat des del punt de vista de les persones que ocupen l’esglaó més baix en el procés de formulació de polítiques públiques” (Schram et al., 2013, p. 258). L’atenció prestada als destinataris pot, llavors, complementar l’anàlisi de la producció de l’acció pública.

ETNOGRAFIAR ELS ACTORS I ELS PROCESSOS DE FABRICACIÓ DE L’ACCIÓ PÚBLICA

En desviar l’atenció dels etnògrafs cap a l’estudi exclusiu dels destinataris de les polítiques, la prioritat atorgada als “de baix” pot portar a descuidar les elits, les institucions i els mecanismes polítics i burocràtics que afecten la vida de la gent comuna. Una etnografia centrada únicament en els beneficiaris corre llavors el risc d’oferir una visió parcial de les relacions de poder i dominació, perdent així el seu potencial polític com a instrument de transmissió del

coneixement sobre els processos de dominació als grups dominats, amb l'objectiu d'ajudar-los a enfrontar-s'hi.

Oferir una visió global de la dominació que inclogui també els dominadors: això és el que defensa Schensul en afirmar que “tota bona etnografia d'un grup subordinat ha d'estudiar, des del punt de vista dels seus membres, les institucions que contribueixen a la seva subordinació” (1980, p. 311). A començaments dels anys 1970, en el marc del gir crític de l'antropologia que prenia distància del llegat colonial d'una ciència bolcada a documentar la vida de les poblacions per facilitar-ne el govern, Laura Nader va fer una crida explícita a una “investigació cap amunt” (*study up*). Va subratllar llavors la dimensió política de l'enfocament (permetre a aquells amb menys poder entendre millor com funciona el poder), exhortant els investigadors a “estudiar institucions poderoses i organitzacions burocràtiques [...], perquè aquestes institucions i els seus sistemes en xarxa afecten les nostres vides, i la majoria dels membres de les societats complexes [...] saben molt poc sobre les persones, institucions i organitzacions que més afecten les seves vides, o sobre com fer-los front” (Nader, 1972, pp. 292–293)⁶.

En certa mesura, es poden vincular a aquest plantejament nombrosos estudis que han utilitzat mètodes etnogràfics per observar el treball dels agents en organitzacions públiques. Encara que sigui de forma implícita, aquestes recerques centrades en les “entitats encarregades de posar en pràctica les polítiques” (Yanow, Ybema i van Hulst, 2012, pp. 340–341) ofereixen una visió crítica de l'acció pública, en tant que il·luminen el caràcter arbitrari de la burocràcia, les relacions de poder o els efectes indesitjats que les estructures encarregades d'implementar l'acció pública poden tenir sobre les situacions i poblacions a les quals haurien d'atendre. Aquestes monografies institucionals —ja es tracti d'hospitals psiquiàtrics (Goffman, 1968), brigades policials (Fassin, 2011) o burocràcies que gestionen la pobresa (Gupta, 2012)— poden llegir-se en aquest sentit com a contribucions a l'etnografia de l'acció pública, encara que els seus autors no les defineixin expressament com a tals.

En la mesura que la implementació de les polítiques públiques implica organitzacions, l'estudi de les administracions públiques contribueix més directament a l'etnografia política. Algunes anàlisis clàssiques han emprat mètodes de treball de camp que les converteixen en referents per a l'etnografia de les organitzacions i les polítiques públiques, encara que els seus autors no s'identifiquessin com a etnògrafs (vegeu, per exemple, Blau, 1955). En revelar les relacions reals, les rutines burocràtiques, els dilemes i les contradiccions dels agents dins dels serveis públics, l'estudi etnogràfic d'aquestes organitzacions ha contribuït des de fa temps a comprendre com s'implementen quotidianament les polítiques. L'etnografia d'organitzacions constitueix tant una elecció metodològica dels analistes organitzacionals com una elecció d'objecte o unitat d'observació per als etnògrafs (Yanow et al., 2012).

Aquests poden observar la implementació concreta de l'acció pública prestant atenció a diversos aspectes. Els documents són un element clau en l'objectivació de les polítiques públiques, així com una part fonamental del treball burocràtic. La recerca de camp permet rastrejar-ne la redacció, circulació, interpretació i usos (Gayon, 2009; Yanow, 2009, p. 34). Quan l'investigador de camp pot accedir-hi, les reunions internes de les organitzacions representen

⁶ Encara que no tracti sobre l'acció pública, el recorregut de recerca de Florence Weber, tal com ella mateixa l'evoca retrospectivament, expressa molt bé aquest moviment: primer “anar a veure com viuen aquells que no parlen prou fort per cobrir el soroll que fan els poderosos”; després “anar a veure què fan, en silenci, els poderosos” (Weber 2009, p. 1, citat a Belorgey 2012, p. 13).

una oportunitat privilegiada per a l'observació directa, permetent estudiar concretament qüestions de lideratge, relacions de poder internes, negociacions i, en alguns casos, la presa de decisions (Schwartzman, 1993, p. 39; vegeu requadre 1, més endavant).

Més enllà de l'anàlisi interna del funcionament organitzacional, Benoît de L'Estoile, en el seu treball sobre la reforma agrària al Brasil, considera la reunió com una eina ritualitzada de govern, que “posa de manifest, d'una banda, la bretxa entre la lògica burocràtica i les expectatives que regeixen les relacions interpersonals i, de l'altra, la gestió pràctica de la interacció entre dos mons per part d'un ‘buròcrata de terreny’” (2015, p. 8).

La recerca etnogràfica d'organitzacions ha contribuït a l'enfocament crític de les polítiques públiques basant-se en l'anàlisi de la *street-level bureaucracy* formulat per Lipsky (1980), qui sosté que els funcionaris de rang baix que estan en contacte directe amb el públic, més enllà d'aplicar les decisions, participen activament en la definició mateixa de les polítiques públiques. Aquests *street-level bureaucrats* concreten les polítiques a través de les seves rutines i decisions quotidianes —com succeeix amb docents, policies o treballadors socials. No apliquen mecànicament les normes preexistents, sinó que exerceixen la seva discrecionalitat per decidir si les apliquen o no, com interpretar-les i com orientar-les. En aquest sentit, els *street-level bureaucrats* són també “decisors”, part integrant dels agents involucrats en la producció de l'acció pública.

Aquest enfocament guarda afinitats clares amb l'etnografia de l'acció pública, ja que aborda les polítiques des de les pràctiques dels actors sobre el terreny i es basa en observacions prolongades, detallades i fonamentalment qualitatives. L'anàlisi de la *street-level bureaucracy* contribueix a una mirada crítica sobre l'acció pública en tant que qüestiona la presentació oficial, jeràrquica i racional dels programes governamentals, i desafia les aproximacions “des de dalt” que dominen en l'anàlisi tradicional de les polítiques públiques. Posa al descobert els mecanismes complexos mitjançant els quals s'elaboren efectivament les polítiques públiques, i planteja el problema de la seva freqüent feblesa en termes de control democràtic.

Per il·lustrar les aportacions de l'observació directa d'una reunió, donaré un breu exemple extret del meu treball sobre la lluita contra el frau en les prestacions socials. A començaments dels anys 2000, quan aquesta política tot just començava a formalitzar-se com a tal, vaig tenir la possibilitat d'assistir a una reunió en el si d'un gran organisme de protecció social. Es tractava d'un grup de treball encarregat d'establir els principis, els mitjans i els objectius oficials d'aquesta política. L'objectiu era mostrar, especialment al govern, que s'estava posant en marxa un programa real, “realista i ambiciós” alhora. Entre altres coses, els participants definiren una “taxa de control” anual que calia assolir (el nombre de controls realitzats en relació amb el nombre de beneficiaris), fixada aleshores en un 25%. El que aparentment era només un objectiu quantitatiu d'activitat tenia en realitat una funció més propera a la comunicació institucional: es tractava de mostrar públicament el compromís de l'organisme en la lluita contra el frau. Lluny de respondre a una lògica comptable o de gestió racional, la taxa del 25% es va decidir sense estudis previs ni projeccions, i no corresponia a cap dada concreta. Tanmateix, apareixia com una xifra significativa, sense donar peu al fet que es percebés com exagerada o poc realista. De fet, un any més tard, els balanços elaborats sobre aquesta base pràcticament no tenien sentit: a causa de la manca d'una definició estricta de què s'havia de considerar una operació de control, l'elaboració de les xifres variava enormement entre les diferents oficines locals. Algunes van arribar a comptabilitzar com a “control” qualsevol simple sol·licitud de documentació justificativa, la qual cosa va portar fins i tot a registrar taxes de control superiors al 100%! L'observació directa d'aquella reunió va permetre així accedir als bastidors de la fabricació d'una política institucional, revelant el bricolatge que s'amaga darrere la façana polida i racionalitzada del discurs oficial.

Requadre 1

Tot i que empíricament són molt diversos, els *street-level bureaucrats* comparteixen el fet de mantenir interaccions directes amb el públic destinatari de la política en qüestió: alumnes i les seves famílies, infractors i víctimes, o usuaris dels serveis socials. L'observació d'aquestes interaccions és, per tant, central en aquest enfocament, cosa que el vincula estretament amb els mètodes etnogràfics. Això és precisament el que vaig il·lustrar en el meu treball sobre les interaccions entre agents i usuaris a les guixetes dels serveis d'ajut social (Dubois, 2018). El meu enfocament etnogràfic posa en relleu l'estructura asimètrica d'aquestes interaccions i la manera com poden afegir alienació burocràtica a la dominació socioeconòmica ja existent que pateixen les persones pobres. Aquest treball també mostra els diversos usos que els mateixos usuaris fan d'aquestes interaccions, incloses les seves estratègies de resistència, així com la manera com les utilitzen per influir, al seu torn, en les rutines de la burocràcia social. Em vaig basar en aquests estudis per mostrar, més enllà de les falses oposicions entre la dimensió macro i micro, com l'etnografia de les pràctiques i de les situacions pot servir per identificar trets estructurals de les polítiques públiques (Dubois, 2012; de Maillard et al., 2016).

Diversos treballs basats en l'observació etnogràfica del tracte que els agents en el terreny donen als individus i als seus expedients també han posat de manifest, a partir d'aquesta base, els miratges i contradiccions de l'acció pública: l'enduriment de les polítiques migratòries (Spire, 2008 i 2017), la reproducció de desigualtats a través de la "flexibilització" del mapa escolar (Barrault, 2013), la selecció social en l'accés a realotjaments (Weill, 2013), la inflació normativa del dret d'asil (Miaz, 2019), per citar-ne només una mostra. Alguns d'aquests estudis analitzen simultàniament el treball relacional dels agents, l'ancoratge socioespacial de les administracions i les pràctiques dels administrats, en tant que orientades per les seves característiques i trajectòries socials. És el cas, en particular, del treball de Yasmine Siblot sobre els serveis públics als barris populars (2006), a partir del qual proposa una anàlisi crítica de la visió oficial que fonamenta les reformes organitzatives (2005).

Tanmateix, seria reduccionista limitar l'etnografia de l'acció pública a l'observació de les pràctiques dels nivells subalterns de la jerarquia burocràtica. Tot i que els estudis d'aquest tipus són menys freqüents —almenys per les dificultats d'accés al terreny—, també és possible i necessari etnografiar els gabinets ministerials, les reunions governamentals, els grups d'experts i altres espais considerats centrals en l'elaboració de programes públics (vegeu, per exemple, Rhodes, 2011; Rhodes, Hart i Noordegraaf, 2007). Thomas Alam, Marion Gurruchaga i Julien O'Miel (2012) van saber aprofitar la seva posició com a "investigadors embarcats" en diferents oficines encarregades de dissenyar programes de reforma de l'Estat per comprendre'ls millor i captar el tipus de sabers mobilitzats al seu interior.

L'etnografia "total" de l'acció pública pot, en un sentit més ampli, integrar "el conjunt de processos i relacions implicats en la seva producció" (Wedel et al., 2005, p. 34). L'etnografia multisituada sobre la reforma dels hospitals públics a França portada a terme per Nicolas Belorgey constitueix un bon exemple d'això (2010 i 2012). Belorgey va realitzar observació participant en un organisme d'auditoria encarregat de definir normes de qualitat i indicadors de gestió. Posteriorment, durant diversos mesos va dur a terme investigacions etnogràfiques en hospitals a nivell local, va analitzar el paper dels nivells intermedis en l'apropiació i implementació de les reformes, i finalment va examinar el seu impacte sobre els usuaris en un servei d'urgències. Més que juxtaposar aquests nivells, l'objectiu era mostrar la seva articulació en el marc del

desenvolupament del procés reformador, amb la finalitat de permetre'n una comprensió de conjunt.

Així, el terreny etnogràfic no es limita necessàriament a una organització o grup d'actors, ni tan sols a un conjunt d'organitzacions o grups, sinó que pot definir-se pels processos globals constitutius de l'acció pública, configurats en i per l'assemblatge de diferents nivells i posicions: “des de les cambres legislatives fins als despatxos dels legisladors, d'aquests a les oficines encarregades de la implementació, d'aquí als llocs on els buròcrates es troben amb els ‘clients’, i més enllà” (Yanow, 2009, p. 34).

Això és precisament el que proposa Gregory Feldman. Tot i que el punt de partida de la seva observació se situa en una oficina de la Comissió Europea encarregada de la política migratòria, no va intentar estudiar la cultura ni les pràctiques quotidianes d'aquesta organització, sinó seguir els processos pels quals els quatre àmbits de seguretat, desenvolupament, ocupació i drets humans s'anaven ajustant al llarg de diverses reunions intergovernamentals (Feldman, 2011). Això convida a pensar en una etnografia “no local” de l'acció pública, en què sigui l'objecte d'estudi qui delimiti el terreny, i no a l'inrevés.

COM POT SER CRÍTICA L'ETNOGRAFIA DE L'ACCIÓ PÚBLICA?

Després d'haver contextualitzat les seves principals orientacions i objectes, m'agradaria reprendre la qüestió de com l'etnografia de l'acció pública pot adquirir una dimensió crítica i, a partir d'aquí, precisar la seva possible contribució a l'anàlisi de l'acció pública en general.

Què és una etnografia crítica de l'acció pública?

“Crítica” és un terme genèric que pot tenir significats diversos, dels quals dos són emprats amb més freqüència en la literatura internacional dedicada a l'etnografia de l'acció pública. El primer fa servir “crítica” com a sinònim de “políticament compromesa”. És el que proposa Jim Thomas quan defineix l'etnografia crítica com “una etnografia convencional amb un objectiu polític” (1993, p. 4). Des d'aquesta perspectiva, els etnògrafs crítics “reivindiquen obertament la seva posició normativa i política” i assumeixen els seus “judicis de valor”, en contrast amb els investigadors “convencionals”, la legitimitat dels quals es basa en la pretensió de neutralitat (ibid.). Però aquesta és, sens dubte, una manera simplista i reductora d'entendre l'etnografia crítica, reduïda a una forma d'activisme en detriment de la seva contribució científica —a diferència de la concepció d'un “saber compromès” (*scholarship with commitment*), “és a dir, una política d'intervenció en el món polític que obeeixi, en la mesura del possible, a les regles vigents en el camp científic” (Bourdieu 2001a, p. 40).

En segon lloc, el terme “crítica” associat a l'anàlisi de l'acció pública designa més sovint aquells treballs que utilitzen mètodes no positivistes, basats en la idea que la realitat social és plural i està co-construïda (Schwartz-Shea i Yanow 2012, p. 4). En aquest sentit, s'utilitza com a quasi-sinònim “d'interpretativa”, dins la constel·lació que s'oposa a l'anàlisi clàssic de les polítiques públiques, i que es presenta amb les etiquetes intercanviables de *critical policy studies* i *interpretive policy analysis*.

El caràcter crític de l'etnografia de l'acció pública pot definir-se de manera més precisa i sistemàtica a partir de la conjunció de quatre principis generals d'anàlisi. En primer lloc, des

d'un punt de vista metodològic i analític, pot inscriure's en el marc dels *critical policy studies/ interpretive policy analysis*, considerant que el potencial crític de l'etnografia resideix en la seva capacitat per a qüestionar les anàlisis dominants, racionalistes i positivistes de les polítiques públiques. Això també implica trencar amb l'ús objectivista dels conceptes, tal com succeeix en l'anàlisi de les anomenades “tres i” —interessos, institucions i idees—, dislocats dels seus fonaments relacionals i pràctics per ser convertits en variables seqüencials (Palier i Surel 2005). En segon lloc, l'etnografia, en tant que permet donar compte de les pràctiques i situacions concretes millor que cap altre enfocament, posseeix un fort potencial crític en la mesura que permet trencar amb les evidències constituïdes del discurs oficial i del sentit comú. En tercer lloc, l'etnografia és plenament crítica quan, lluny de limitar-se al nivell anomenat “micro”, situa les seves observacions de camp en el context més ampli de les macroestructures del poder i de les desigualtats. I així, en quart lloc, es fixa com a objectiu revelar les formes de dominació social, econòmica, simbòlica i política que operen en la conducció de l'acció pública.

Revelar les pràctiques reals

Una primera aportació crítica consisteix, per tant, a qüestionar la imatge polida i racionalitzada de les polítiques promoguda pels responsables oficials, explorant les pràctiques que les constitueixen. És a través dels “actes d'Estat”, mitjançant els quals els agents investits del poder estatal defineixen situacions, classifiquen persones i controlen l'accés als recursos, que l'Estat esdevé una realitat empírica (Bourdieu 2012). En donar compte d'aquests actes, l'etnografia permet una visió crítica de l'Estat, mostrant en què consisteix en allò concret, en contrast amb una visió ideal i abstracta (vegeu també Thelen, Vettters i Benda-Beckmann 2018). El mateix raonament pot aplicar-se a les polítiques públiques. En estudiar-les com un conjunt concret de relacions i pràctiques, l'etnografia crítica pot desprendre's de la visió ideal i abstracta produïda pel discurs oficial —especialment quan es tracta de polítiques presentades com a solucions a problemes definits “des de dalt” i aplicades “des de baix”.

Així, en la meua observació de les investigacions administratives al domicili de les persones beneficiàries d'ajudes socials, revelo el caràcter paradoxal d'una política que es duu a terme en nom del rigor jurídic, però l'aplicació de la qual, si més no en el moment de la investigació, es basa en criteris i pràctiques amb escassa relació amb el dret, i en un bricolatge on els inspectors apliquen regles poc definides a situacions canviants i complexes (Dubois 2009). Lluny de ser atribuïble a una manca de racionalitat burocràtica, aquesta quasi-arbitrarietat resulta, de fet, conforme als objectius de la política en qüestió. És un subproducte del procés d'individualització i de “responsabilització” de les polítiques socials, que, en situar els beneficiaris en una posició “menys còmoda”, persegueix l'objectiu de sortir de l'assistència i tornar a l'ocupació.

Qüestionar la visió dominant

És d'aquesta manera, entre altres coses, que l'etnografia resulta útil no només per trencar amb les representacions oficials de l'acció pública, sinó també amb les visions del món i dels “problemes socials” que aquesta vehicula. Katherine Newman considera així que “la missió particular de l'etnografia [...] rau en la seva capacitat per redefinir els contorns del paisatge social i fer esclatar les categories de comprensió habituals [...] per fer emergir diferents maneres de pensar un univers social” massa sovint donat per descomptat (Becker et al. 2004, p. 271). Explica, doncs, que l'interès específic de l'etnografia consisteix a explorar les experiències

subjectives de les persones, i fer així visibles altres perspectives sobre els problemes que afronten, potencialment diferents de les concepcions oficials i generalment acceptades. En altres paraules, un ús crític de l'etnografia en els estudis sobre polítiques públiques consisteix no només a comprendre, sinó també a donar compte dels punts de vista més subjectius —com el d'un ciutadà o un usuari dels serveis de l'Estat— amb l'objectiu de desconstruir el punt de vista oficial. Aquest canvi de perspectiva permet igualment identificar problemes que normalment no reben atenció pel fet que “contradiuen les expectatives culturals respecte del tipus de societat en què vivim” (ibid., p. 269).

Fer etnografia crítica de l'acció pública també pot consistir a confrontar les creences dels responsables polítics amb els resultats de l'observació (Katz 2004). Es tracta, per exemple, de com els treballs antropològics sobre persones pobres afectades per les reformes de l'Estat del benestar han permès trencar amb la retòrica dels governs i dels mitjans de comunicació (Morgen i Maskovsky 2003, p. 325). Aquesta crítica ha superat els límits de l'àmbit acadèmic i ha permès als investigadors immiscir-se en debats públics sobre la protecció social. Aquestes anàlisis poden considerar-se crítiques no només pel seu contingut, sinó també perquè ofereixen als etnògrafs la possibilitat d'intervenir en el debat públic, en la mesura que han portat els investigadors a interessar-se per una qüestió fonamental i profundament controvertida en les societats contemporànies. En les meves investigacions, per exemple, he abordat la implementació dels canvis recents en les polítiques socials com un procés d'imposició de categories de percepció i normes de comportament considerades universalment legítimes, a persones els comportaments socioeconòmics de les quals han estat deslegitimats i es consideren mereixedors de correcció. Mostro com els conceptes econòmics que han marcat el to de les reformes de l'ajuda social —com ara la teoria neoclàssica de l'atur i el model de les “trampes d'inactivitat”, per exemple— no aconsegueixen donar compte de les actituds concretes de les persones beneficiàries dels programes socials, tal com sí poden posar-se de manifest mitjançant un treball de camp etnogràfic. Aquesta etnografia crítica consisteix a mostrar, doncs, com aquests conceptes, independentment de la seva veracitat o falsedat, s'apliquen als usuaris i determinen les decisions que es prenen sobre ells. I com, en darrera instància, afecten tant les seves vides com la percepció que tenen d'ells mateixos (Dubois 2014).

Què fa l'acció pública? Classificació i poder simbòlic

Sobre aquesta base, una de les possibles contribucions de l'etnografia a l'anàlisi crítica de l'acció pública consisteix a donar compte de l'exercici del poder simbòlic. L'acció pública i la burocràcia funcionen definint les categories mitjançant les quals les persones i els problemes són percebuts i tractats, per la qual cosa l'anàlisi dels processos de classificació constitueix un programa essencial en aquest sentit (Dubois 2003).

La primera etapa d'aquest programa, alimentada en particular pel coneixement sociohistòric de la seva gènesi, consisteix a interrogar les categories convencionals de l'acció pública, mostrar-ne els orígens socials i polítics i, amb això, revelar-ne el caràcter no natural ni necessari. Aquesta perspectiva s'inscriu en la tradició antropològica iniciada per Marcel Mauss i Émile Durkheim en el seu treball seminal sobre les classificacions primitives (2018), i continuada per Mary Douglas en la seva reflexió sobre el pensament institucional (2008). Dvora Yanow il·lustra bé els possibles usos d'aquest programa de recerca per als estudis crítics de l'acció pública en el seu llibre sobre la construcció de la “raça” i “l'etnicitat” als Estats Units (2003).

En una segona etapa, l'estudi de les categories de l'acció pública consisteix a observar com els responsables polítics i les administracions les utilitzen i les apliquen concretament a les persones i als problemes. És el que fa Yanow en un dels capítols del seu llibre (ibid., p. 113-180). És també el que faig en les meves observacions sobre com els agents de la protecció social vinculen la seva definició de les situacions de pobresa amb certs criteris i categories tipus, traduint la vida dels seus interlocutors al llenguatge dels expedients burocràtics (Dubois 2009 i 2018).

En una tercera etapa, l'etnografia dels processos de classificació identifica les conseqüències sobre els problemes i les persones classificades. Una de les formes d'abordar aquesta qüestió consisteix a avaluar fins a quin punt els individus classificats per les categories de l'acció pública es refereixen al seu torn a aquestes categories per definir la seva pròpia situació o identitat. Ian Hacking (2002) va encunyar l'expressió "efecte de bucle" (*looping effect*) per designar la manera com les categories "inventades" o construïdes acaben tornant-se "reals", en el sentit que són interioritzades i utilitzades pels individus i grups als quals designen. Encara que Hacking se centra principalment en les categories científiques, el seu enfocament pot traslladar-se a les categories de l'acció pública, ja sigui per analogia o perquè les construccions científiques de poblacions i problemes informen sovint el seu abordatge en els programes públics.

Revelar la construcció de categories oficials, analitzar-ne la mobilització en relacions de poder desiguals, identificar els efectes d'interiorització d'aquestes categories per part de les persones concernides: aquestes tres etapes poden constituir un programa d'anàlisi empírica de la dominació social i simbòlica exercida en diferents moments de la conducció de l'acció pública.

L'etnografia de les polítiques públiques comprèn un ampli ventall de pràctiques de recerca: des de l'antropologia aplicada als programes de desenvolupament, fins a l'ús de mètodes qualitius de camp per part d'analistes de l'acció pública. Sovint es diferencia de l'anàlisi clàssica de les polítiques públiques, però també pot concebre's amb vista a una aplicació pràctica, amb l'objectiu de proporcionar "coneixements útils", essent el model de "l'antropologia colonial" la il·lustració més contundent d'això. Aplicada a l'acció pública, l'etnografia no és necessàriament "crítica" —ni en sentit epistemològic ni en sentit polític. La reflexivitat de l'investigador sobre la seva pròpia posició, la seva relació amb l'objecte d'estudi, allò que escull observar i els supòsits o implicacions polítiques d'aquestes orientacions és una condició necessària perquè ho sigui.

Aquest capítol ha intentat mostrar que una sèrie de preses de posició analítiques es combinen entre si, en relació amb el caràcter aplicat o no del coneixement i les diferents maneres de concebre la seva aplicació, entre la proximitat a les institucions i la proximitat als seus públics, així com en funció dels enfocaments i objectes d'observació: ja sigui del costat de les polítiques en si mateixes, o del costat dels grups als quals aquestes s'apliquen.

A partir d'això, es poden identificar quatre criteris distintius de l'etnografia crítica de l'acció pública: qüestiona les anàlisis tradicionals de les polítiques públiques; permet desconstruir i prendre distància respecte de les representacions oficials d'aquestes polítiques i de les visions del món que vehiculen; inscriu les seves observacions de camp dins de les estructures de poder i desigualtat; i finalment revela —gràcies a aquestes diferents operacions— els processos de dominació social, econòmica, simbòlica i política que operen en i a través de la conducció de l'acció pública. És quan combina aquests quatre elements que l'etnografia realitza la seva plena i completa contribució a una anàlisi crítica de l'acció pública.

Contribucions d'autoria

Dubois, Vincent: Conceptualització, escriptura (manuscrit original).

Gorr, Alejandro: Traducció, supervisió.

Sendrós, Eloi: Traducció, supervisió.

Declaració de conflicte d'interessos

Els autors de l'article (tant els traductors com l'autor) declaren no tenir conflictes d'interès financers, professionals o personals que hagin pogut interferir inapropiadament en aquest treball.

BIBLIOGRAFIA

- Alam, T., Gurruchaga, M., & O'Miel, J. (2012). Science de la science de l'État : la perturbation du chercheur embarqué comme impensé épistémologique. *Sociétés contemporaines*, (87), 155–173.
- Balbi, F. A., & Boivin, M. (2008). La perspectiva etnográfica en los estudios sobre política, Estado y gobierno. *Cuadernos de Antropología Social*, (27), 7–17.
- Barrault, L. (2013). *Gouverner par accommodements. Stratégies autour de la carte scolaire*. Paris: Dalloz.
- Becker, H. S. (1967). Whose Side Are We On? *Social Problems*, 14(3), 239–247.
- Becker, H. S., Gans, H. J., Newman, K. S., & Vaughan, D. (2004). On the Value of Ethnography: Sociology and Public Policy, a Dialogue. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 595, 264–276.
- Belorgey, N. (2012). De l'hôpital à l'État : le regard ethnographique au chevet de l'action publique. *Gouvernement et action publique*, (2), 9–40.
- Belorgey, N. (2010). *L'hôpital sous pression. Enquête sur le "nouveau management public"*. Paris: La Découverte.
- Belshaw, C. S. (1976). *The Sorcerer's Apprentice. An Anthropology of Public Policy*. New York: Pergamon Press.
- Bennett, J. W. (1996). Applied and Action Anthropology: Ideological and Conceptual Aspects. *Current Anthropology*, 37(S1), S23–S53.
- Biehl, J., & Petryna, A. (2013). *When People Come First. Critical Studies in Global Health*. Princeton: Princeton University Press.
- Blau, P. M. (1955). *The Dynamics of Bureaucracy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Borofsky, R. (1999). Public Anthropology. *Anthropology News*, 40(1), 6–7.
- Bourdieu, P. (2012). *Sur l'État. Cours au Collège de France, 1989-1992*. Paris: Seuil / Raisons d'agir.
- Bourdieu, P. (2001a). *Contre-feux* (t. II). Paris: Raisons d'agir.
- Bourdieu, P. (2001b). *Science de la science et réflexivité. Cours du Collège de France, 2000-2001*. Paris: Raisons d'agir.
- Burawoy, M. (2005). For Public Sociology. *American Sociological Review*, 70(1), 4–28.
- Chambers, E. (1985). *Applied Anthropology. A Practical Guide*. Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Douglas, M. (2008). *Comment pensent les institutions*. Paris: La Découverte.

- Dubois, V. (2018). *El burócrata y el pobre. Relación administrativa y tratamiento de la miseria*. Institució Alfons el Magnànim-Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació.
- Dubois, V. (2014). The Economic Vulgate of Welfare Reform: Elements for a Socioanthropological Critique. *Current Anthropology*, 55(Suppl. 9), 138–146.
- Dubois, V. (2012). Ethnographier l'action publique. *Gouvernement et action publique*, (1), 83–101.
- Dubois, V. (2009). Le paradoxe du contrôleur. *Actes de la recherche en sciences sociales*, (178), 28–49.
- Dubois, V. (2003). La sociologie de l'action publique, de la socio-histoire à l'observation des pratiques (et vice-versa). In P. Laborier & D. Trom (Éds.), *Historicité de l'action publique* (pp. 347–364). Paris: PUF.
- Edin, K., & Lein, L. (1997). *Making Ends Meet. How Single Mothers Survive Welfare and Low-Wage Work*. New York: Russell Sage Foundation.
- Fassin, D. (2011). *La force de l'ordre. Une anthropologie de la police des quartiers*. Paris: Seuil.
- Feldman, G. (2011). Illuminating the Apparatus: Steps toward a Nonlocal Ethnography of Global Governance. In C. Shore, S. Wright, & D. Però (Éds.), *Policy Worlds. Anthropology and the Analysis of Contemporary Power* (pp. 32–49). New York - Oxford: Berghahn Books.
- Fetterman, D. M. (Éd.). (1993). *Speaking the Language of Power. Communication, Collaboration, and Advocacy (Translating Ethnography into Action)*. Londres / Washington: Falmer Press.
- Franzé Mudanó, A. (2013). Perspectivas antropológicas y etnográficas de las políticas públicas. *Revista de Antropología Social*, (22), 9–23.
- GAO (United States General Accounting Office). (2003). Federal Programs. Ethnographic Studies Can Inform Agencies' Actions. Washington. En ligne: <https://www.gao.gov/products/gao-03-455>
- Gayon, V. (2009). Un atelier d'écriture internationale : l'OCDE au travail. *Éléments de sociologie de la forme "rapport"*. *Sociologie du travail*, (51), 324–342.
- Goffman, E. (1968). *Asiles. Études sur la condition sociale des malades mentaux et autres reclus*. Paris: Minuit.
- Gupta, A. (2012). *Red Tape. Bureaucracy, Structural Violence, and Poverty in India*. Durham: Duke University Press.
- Guyon, S. (2013). Des "Primitifs" aux "Autochtones". Savoirs ethnologiques et politiques publiques en Guyane de 1946 à nos jours. *Genèses*, (91), 49–70.
- Hacking, I. (2002). Façonner les gens. Cours au Collège de France, 2001–2002. Paris. Résumé en ligne: <https://www.college-de-france.fr/fr/agenda/cours/faconner-les-gens>
- Hays, S. (2002). *Flat Broke with Children. Women in the Age of Welfare Reform*. Oxford: Oxford University Press.
- Katz, J. (2004). On the Rhetoric and Politics of Ethnographic Methodology. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 595, 280–308.
- Kimball, S. (1978). Anthropology as a Policy Science. In W. L. Partridge & E. M. Eddy (Éds.), *Applied Anthropology in America* (pp. 277–291). New York: Columbia University Press.
- L'Estoile, B. (de). (2015). La réunion comme outil et rituel de gouvernement. Conflits interpersonnels et administration de la réforme agraire au Brésil. *Genèses*, (98), 7–27.
- L'Estoile, B. (de). (2000). Science de l'homme et "domination rationnelle". *Savoir ethnologique et politique indigène en Afrique coloniale française*. *Revue de synthèse*, (3–4), 291–323.

- L'Estoile, B. (de), Neiburg, F., & Sigaud, L. (2000). Savoirs anthropologiques, administration des populations et construction de l'État. *Revue de synthèse*, (3-4), 233-263.
- Lichter, D. T., & Jayakody, R. (2002). Welfare Reform: How Do We Measure Success? *Annual Review of Sociology*, 28(1), 117-141.
- Lipsky, M. (1980). *Street-Level Bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Maillard, J. (de), Hunold, D., Roché, S., Oberwittler, D., & Zagrodzki, M. (2016). Les logiques professionnelles et politiques du contrôle: Des styles de police différents en France et en Allemagne. *Revue française de science politique*, (66), 271-293.
- Malinowski, B. (1929). *Practical Anthropology*. *Africa*, 2(1), 22-38.
- Mauss, M., & Durkheim, É. (2017). *De quelques formes primitives de classification*. Paris: PUF.
- Miaz, J. (2019). Le droit et ses médiations. Pratiques d'instruction des demandes d'asile et encadrement institutionnel des décisions. *Politique et sociétés*, (38), 71-98.
- Morgen, S., & Maskovsky, J. (2003). The Anthropology of Welfare "Reform". *Annual Review of Anthropology*, 32, 315-338.
- Nader, L. (1972). Up the Anthropologist. Perspectives Gained from Studying Up. In D. H. Hymes (Éd.), *Reinventing Anthropology* (pp. 284-311). New York: Pantheon Books.
- Okongwu, A. F., & Mencher, J. P. (2000). The Anthropology of Public Policy: Shifting Terrains. *Annual Review of Anthropology*, 29, 107-124.
- Palier, B., & Surel, Y. (2005). Les "trois I" et l'analyse de l'État en action. *Revue française de science politique*, (55), 7-32.
- Rhodes, R. A. W. (2011). *Everyday Life in British Government*. Oxford/New York: Oxford University Press.
- Rhodes, R. A. W., Hart, P. 't, & Noordegraaf, M. (Éds.). (2007). *Observing Government Elites. Up Close and Personal*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Sanday, P. R. (1976). *Anthropology and the Public Interest*. New York: Academic Press.
- Schensul, S. L. (1980). Anthropological Fieldwork and Sociopolitical Change. *Social Problems*, 27(3), 309-319.
- Schram, S. F., Shdaimah, C., & Stahl, R. (2013). When You Can See the Sky through Your Roof: Policy Analysis from the Bottom Up. In E. Schatz (Éd.), *Political Ethnography. What Immersion Contributes to the Study of Power* (pp. 255-274). Chicago: University of Chicago Press.
- Schwartzman, H. B. (1993). *Ethnography in Organizations*. Londres: Sage Publications.
- Schwartz-Shea, P., & Yanow, D. (2012). *Interpretive Research Design. Concepts and Processes*. New York: Routledge.
- Shelton Davis, H., & Matthews, R. O. (2000). Public Interest Anthropology: Beyond the Bureaucratic Ethos. In P. J. Higgins & A. Paredes (Éds.), *Classics of Practicing Anthropology 1978-1998* (pp. 37-42). Oklahoma City: Society for Applied Anthropology.
- Shore, C., & Wright, S. (1997). Policy: A New Field of Anthropology. In C. Shore & S. Wright (Éds.), *Anthropology of Policy. Critical Perspectives on Governance and Power* (pp. 3-39). Londres/New York: Routledge.
- Sibeud, E. (2002). *Une science impériale pour l'Afrique? La construction des savoirs africanistes en France, 1878-1930*. Paris: Éditions de l'EHESS.
- Siblot, Y. (2006). *Faire valoir ses droits au quotidien. Les services publics dans les quartiers*

- populaires*. Paris: Presses de la Fondation nationale des sciences politiques.
- Siblot, Y. (2005). "Adapter" les services publics aux habitants des "quartiers difficiles": Diagnostics misérabilistes et réformes libérales. *Actes de la recherche en sciences sociales*, (159), 70–87.
- Spire, A. (2017). Comment étudier la politique des guichets? Méthodes pour enquêter sur le pouvoir discrétionnaire des agents de l'immigration. *Migrations Société*, (167), 91–100.
- Spire, A. (2016). État des lieux : les policy feedbacks et le rapport ordinaire à l'État. *Gouvernement et action publique*, (5), 141–146.
- Spire, A. (2008). Accueillir ou reconduire. *Enquête sur les guichets de l'immigration*. Paris: Raisons d'agir.
- Stack, C. B. (1997). What are Given as Givens: Ethnography and Critical Policy Studies. *Ethos*, 25(2), 191–207.
- Tax, S. (1975). Action Anthropology. *Current Anthropology*, 16(4), 514–517.
- Thelen, T., Vettters, L., & von Benda-Beckmann, K. (Éds.). (2018). *Stategraphy: Toward a relational anthropology of the state*. Oxford/New York: Berghahn Books.
- Thomas, J. (1993). *Doing Critical Ethnography*. Londres: Sage Publications.
- Weber, F. (2009). *Manuel de l'ethnographie*. Paris: PUF.
- Wedel, J. R., Shore, C., Feldman, G., & Lathrop, S. (2005). Toward an Anthropology of Public Policy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 600(1), 30–51.
- Weill, P.-É. (2013). Le droit au service des personnes défavorisées ? Les effets pervers de la mise en œuvre du droit au logement opposable. *Gouvernement et action publique*, (2), 279–302.
- van Willigen, J. (2002). Anthropology as Policy Research. In *Applied Anthropology: An Introduction*, 161–174. Westport: Bergin & Garvey.
- van Willigen, J., & DeWalt, B. R. (1985). *Training Manual in Policy Ethnography*. Washington: American Anthropological Association.
- Yanow, D. (2009). What's political about political ethnography? Abducting our way toward reason and meaning. *Qualitative & Multi-Method Research*, 7(2), 33–37.
- Yanow, D. (2003). *Constructing "Race" and "Ethnicity" in America: Category-Making in Public Policy and Administration*. Armonk, NY: M. E. Sharpe.
- Yanow, D., Ybema, S., & van Hulst, M. (2012). Practicing organizational ethnography. In G. Symon & C. Cassell (Éds.), *Qualitative Organizational Research: Core Methods and Current Challenges* (pp. 331–350). Londres: Sage Publications.

Fitxa bibliogràfica: Dubois, V. (2025). Traducció: L'etnògraf i l'acció pública. Elements per a un ús crític de la recerca etnogràfica. (Sendrós Ferrer, E.; Gorr, A., Trad.) *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 41(1), 146-164. <https://doi.org/10.56247/qua.552> [ISSN2385-4472]

